

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК 94(438)“1648”:94(477)

О.А.Юга

ПОЛІТИКА РАДИКАЛЬНОГО УГРУПОВАННЯ ЕЛІТИ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ ЩОДО ПОВСТАЛОЇ УКРАЇНИ в 1648 році

В статті проаналізовано ставлення представників радикального угруповання еліти Речі Посполитої щодо національно-визвольної боротьби на теренах України та розроблення ними варіантів розв'язання “козацької проблеми”.

Ключові слова: Річ Посполита, Україна, радикальне угруповання, політика, повстання, “українська проблема”.

Попри вагомий здобутки вітчизняної й зарубіжної історіографії в сфері дослідження різних аспектів Української революції XVII ст., нез'ясованим залишається коло питань, які торкаються формування в складі польської еліти різних угруповань, їх діяльності та політики щодо козацької України. Окремі аспекти висвітлені в працях З.Вуйціка¹, Я.Відацького², М.Грушевського³, В.Горобця⁴, Л.Заборовського⁵, М.Костомарова⁶, І.Крип'якевича⁷, Л.Кубалі⁸, П.Кролля⁹, С.Охманн¹⁰, В.Смоля й В.Степанкова¹¹, Т.Чухліба¹² тощо. Проте окремого дослідження, в якому б висвітлювався весь комплекс названих питань, не існує, що підкреслює актуальність означеної тематики.

Відзначимо, що сам факт початку повстання на Запорозжі викликав занепокоєння в правлячій верхівки Польської Корони, серед якої свою діяльність розгорнули два угруповання, відомі в польській історіографії як “мирне” та “військове”¹³. В даній статті мова йде про політику щодо повсталі України останнього з них, яке ми, зважаючи на несприйняття його представниками мирних засобів розв'язання “козацької проблеми”, називаємо радикальним.

Одержавши в перших числах лютого звістку про козацьке повстання, коронний гетьман М.Потоцький “загорівся бажанням за всяку ціну приборкати

їх”¹⁴. Так, 13 лютого в листі до канівського полковника Єжи Голуба він наказував взяти собі на допомогу козаків Чигиринського та Переяславського полків, а також 20 драгунів з Кодака, і негайно вирушити з ними на Запорожжя, щоб „спіймати цього зрадника (Богдана Хмельницького – Авт.) або ж знищити”¹⁵. 20 лютого коронний гетьман звернувся з Корсуня з універсалом до повстанців, наказуючи, щоб вони “розійшлися з цього свавільного зібрання”, схопили Хмельницького та віддали в його руки. В разі непослуху пригрозив “відняти все майно”, яке вони мали на волості, а “жінок і дітей... вирізати”. М.Потоцький наголосив, що це ж саме зробить і чернігівський воєвода, польний коронний гетьман М.Калиновський, якщо після отримання цього універсалу повстанці не повернуться до своїх домівок¹⁶. В листі до короля Владислава IV, написаному після корсунської битви, Б.Хмельницький відзначав, що гетьман Потоцький без будь-якої причини наступив на них (козаків – О.Ю.) на Запоріжжі та розпочав знищувати, “мабуть задумуючи саме наше ім’я козацьке викоринити або з землі зігнати”¹⁷.

Варто відзначити, що М.Потоцький ще з осені 1647 р., спостерігаючи за ситуацією в Україні, передбачав можливість вибуху козацького повстання. Так, в листі до канцлера Оссолінського від 21 листопада 1647 р., домагаючись вислання “суворого універсалу” до державців та їх підстарост або й комісії з правом слідства про козацькі кривди і покарання підстарост, він зазначав, що “військо запорозьке мало не щодня повідомляє, що нечувані кривди від панів підстарост та слуг панів державців терпить”. Також висловлював побоювання, що це військо (козацьке – О.Ю.), за таких обставин, може “до якогось бунту вдатися”¹⁸. Як пише М.Грушевський, в своїх “раніших листах Потоцький признавав великі кривди козацькі і жадав репресій на українних старостів, але тепер, при перших симптомах руху між козаками, загорівся бажанням за всяку ціну приборкати їх”¹⁹.

Дещо по-іншому відомості про заворушення серед козаків сприймалися королем Владиславом IV, який вважав, що вони спричинені підготовкою козаків до морського походу та зловживаннями урядовців. Тому, звертаючись до М.Потоцького, король пропонував не перешкоджати козакам вийти в море, коли вони цього забажають, а для розгляду козацьких скарг вирядив комісію, мета якої полягала в тому, щоб “вчинити справедливість” стосовно полковників і комісарів, які “того пива наварили”²⁰.

Важливо з’ясувати вимоги повсталого козацтва. Так, під час переговорів з коронним гетьманом М.Потоцьким, посольство якого було прийнято на Запорожжі в березні, повсталі козаки домагалися поновити давні права і вольності, звільнити з посад полковників-“ляхів”, вивести польське військо з Лівобережжя й козацького регіону Правобережжя та скасувати тут “управління Речі Посполитої”²¹. Ознайомившись з козацькими вимогами

та позицією короля, Потоцький в листі до останнього від 31 березня висловлював згоду з тим, що козакам треба дати дорогу на море, але не тому, що вони того хочуть, а тому, що цього вимагають інтереси Речі Посполитої – “аби та міліція не забувала давнього способу воювання, що може пригодитися в майбутньому”²². Проте відзначав, що перш ніж дозволити козакам похід на море, потрібно знищити будь-які прояви бунту – “щоб козаки в належному порядку відправлені були. Бо, боронь Боже, якби той бунт не заспокоївся, а вони вийшли на море, то повернувшись, підняли б бунт негасимий, і ледве чи ординація Речі Посполитої не мусіла б зникнути”²³. Свою позицію Потоцький підтвердив в листі від 14 квітня до брацлавського воєводи А.Киселя, де зазначав про можливість подвійної небезпеки. По-перше – турецька і татарська небезпека, оскільки, якщо козаки підуть до моря, татари з турками підуть на Річ Посполиту. По-друге – козацьке повстання, оскільки “козаки, які підуть на море і відчують смак свавільної здобичі, не захочуть більше бути в покорі і піднімуть бунт ще більший, ніж зараз, а від цього впадуть порядки Речі Посполитої”²⁴.

Прагнення коронного гетьмана не допустити морського походу козаків пояснюється, мабуть, тим, що він, пам’ятаючи обурення, викликане в шляхетських колах військовими задумами короля, не хотів накликати на себе нарікань і звинувачень в тому, що дозволив козакам похід на море. Прихильники політики Владислава IV, зводячи пізніше весь королівський план війни проти турків до ідеї запобігти в такий спосіб козацькому повстанню, вказували, що коли б Потоцький в той момент схвалив похід на море, це напевно відвернуло б козацтво від агітації Б.Хмельницького, послабило його союз з татарами і дозволило б уникнути Польщі всієї пізнішої небезпеки. Але М.Потоцький виступав за приборкання козацтва²⁵.

Крім того, М.Потоцький був переконаний, що Б.Хмельницький добивається не того, щоб іти на море, але щоб жити “в стародавній своєволі, а ті святі постанови Речі Посполитої, коло яких прикладено багато праці і крові шляхетської пролито (тобто Ординація 1638 року), – аби були ліквідовані”²⁶. Обгрунтовуючи свій військовий похід на Україну всупереч позиції короля, Потоцький пояснював, що мусів здійснити його, зважаючи “на прохання милої братії” (шляхти та магнатів – Авт.), “з котрих одні, рятуючи життя і майно, утікали з України до війська, інші, не покладаючись на власні сили опору, гарячими проханнями підштовхували, аби своєю присутністю й поміччю рятував Україну і до погашення згубного вогню поспішив”²⁷. Він запевняв, що вирушив на Україну не для того, щоб проливати християнську кров, “яка може бути свого часу потрібна Речі Посполитій”, а з іншою метою – щоб “не добуваючи броні, страхом самим закінчити війну”²⁸. Також коронний гетьман звертав увагу Владислава IV на те,

що насправді козаки “бажають самостійно панувати на Україні, укласти договори з іноземцями й сторонніми правителями і чинити все, що лише захочеться їх волі і бажанню”²⁹, що, зрозуміло, таїло небезпеку для цілісності Речі Посполитої. За словами Потоцького, тільки його швидкий марш і різні заходи проти повстання стримали його вибух, що готовий був охопити всю південно-східну Україну: “...якби не ужив я антітрохи поспішності, вибухнув би вже такий вогонь на Україні, що тільки б великими силами або не швидко міг бути загашений... Коли б тим речам (повстанню – О.Ю.) не запобіглося на початку, легко може ваша кор. мил. зміркувати, яке б було накопичення тієї сваволі і що вона наробила б в державі ваш. корол. мил.”³⁰. Відтак, на переконання коронного гетьмана, повстання краще було придушити, “щоб ворог не бачив в нас того, що ми не можемо припинити хлопської сваволі”³¹. Силовий варіант втихомирення повсталих козаків підтримав також полковник К.Корицький, який в листі до сандомирського воєводи Д.Заславського, написаному на початку травня, звертався з проханням негайно “збирати людей, інакше – врятуй нас Боже від нещастя”³².

Загалом, М.Потоцький та польний гетьман М.Калиновський будь-якою ціною прагнули не допустити Б.Хмельницького на волость, щоб там не вибухнуло повстання, виступали за те, щоб ізолювати його на Запорозжжі і там придушити³³.

Як відомо, план військового походу на Запорозжжя зазнав невдачі. Після битви під Жовтими Водами М.Потоцький, вважаючи ситуацію надзвичайно критичною, в листі до канцлера просив його порадити королю, “щоб він поспішав з посполитим рушенням”, а також наголошував, щоб “воєводства, які мають кошти, нехай війська збирають”³⁴. Він підкреслював, що “коли ваша милість (канцлер – О.Ю.) короля в тому не переконаєш, кінець республіці”³⁵. Повідомивши про стан речей канцлера, М.Потоцький в цілях збереження основного війська вирішив, залишивши “на ласку божу” передові полки, відступати. В цей час до Потоцького прибув посланець І.Вишневецького з листом, в якому руський воєвода повідомляв про надання в розпорядження гетьманів для боротьби з козацтвом свого шеститисячного війська і запитував, “куди з ним має ставитися”³⁶.

Починаючи з другої половини травня 1648 р. внутрішньополітичне становище Речі Посполитої значно погіршилося. Це пояснювалося не тільки поразками польських військ під Жовтими Водами і Корсунем, але й смертю 20 травня короля Владислава IV. Крім того, саме в другій половині травня Тугай-бей передав М.Потоцькому нові вимоги Б.Хмельницького до польського уряду, які передбачали, насамперед, щоб козаки “по Білу Церкву мали удільну і окремішню державу”; по-друге, щоб їм було повернено “давні вільності”; по-третє, “щоб до міст, замків і держав ані старости, ані

воєводи жодного права не мали”³⁷. Коли ж Потоцький зауважив, що такі умови неможливі, Тугай-бей наголосив, що “якщо Річ Посполита того не вчинить, матиме багато клопоту; “бо ми їм присягли братерство на сто літ і навзаєм пообіцяли собі спільно виступати проти наших неприятелів – не тільки проти короля польського, але і проти цесаря турецького, сил якого не боїмося при теперішньому союзі”³⁸.

Дізнавшись про зміст козацьких вимог, руський воєвода І.Вишневецький визначив свою позицію щодо них такими словами: “Якщо будуть задоволені вимоги Хмельницького і він з тим гульгяйством залишиться при давніх вільностях, я в цій Ойчизні не хочу жити; нам краще вмерти, ніж щоб поганство і гульгяйство мало над нами панувати”³⁹. Як писав в листі від 8 червня хелмінський єпископ до поморського підкоморія – “ніколи ще Річ Посполита не була в такому нещасті. Цей негідник Хмельницький після розгрому військ кожен день робить великі успіхи. Він вже називає себе князем київським і руським, далі просуваючись... Вся Русь від нас до нього переходить”⁴⁰. Автор листа наголошував, що “єдина надія тільки на шляхту і на іноземців”, також звертав увагу на необхідність військового підкріплення, оскільки “якщо його не буде, тоді республіці кінець”⁴¹.

Під час засідань конвокаційного сейму, що почав свою роботу 16 липня, проти досягнення домовленості з Військом Запорозьким виступив підканцлер Андрій Лещинський, який заперечував можливість оголошення амністії повстанцям і радив якнайшвидше збирати військо⁴². 20 липня в сенаті було зачитано листа сандомирського воєводи Д.Заславського, в якому він переконував “Річ Посполиту не заключати з козаками миру”, запевняючи, що вони можуть бути втихомирені лише “силою зброї”⁴³. В черговому листі до сейму від 26 липня Заславський звертав увагу його учасників на те, що “сваволя вже не тільки козацька, але загалом всього хлопства”, вказував на небезпеку з боку орди, яка “в полях чекає на заклик зрадника Хмеля”, та висловлював надію, що “полковники і повітові ротмістри поспішать туди, де Речі Посполитій буде потреба”⁴⁴. 30 липня сандомирський воєвода повідомляв примасу Лубенському, що звертався до сенаторів з проханнями, щоб вони “не пускалися на повітову оборону, а краще посполитим рушенням і приватними силами вирушили”, інакше “загине оплот всього християнства”⁴⁵.

30 липня в колективному зверненні київського воєводи Я.Тишкевича, руського воєводи І.Вишневецького, коронного стражника С.Лаша, обозного Великого князівства Литовського С.Осінського та брацлавського підсудка К.Тишкевича до сенату його автори переконували, що “єдиний засіб затримання того свавільства – показати неприятелю шаблю, що значно краще, ніж терпіти від власних хлопів настільки велику ганьбу”⁴⁶. Військо-

ві комісари в листі до А.Киселя від 27 серпня теж переконували в недоречності переговорів “з тим хлопством”, оскільки “як завжди зрадлива їх природжена властивість цноти і віри дотримувати не звикла, так і зараз розумієм, що миру нам не дотримають”⁴⁷. 12 серпня в листі до коронного підчашого М.Остророга І.Вишневецький звертав увагу на те, що “Волинь, Поділля, і вся права Русь перейде неприятилеві..., якщо швидко до того гвалту не побіжимо, і принаймі зброї не покажемо і якої-небудь нашої готовності”⁴⁸. Звертаючись 30 серпня до примаса М.Лубенського, Вишневецький застерігав, що “якщо будемо чекати ліги поганської з своїми домовими поганями, тоді важка військова кампанія нас чекає”, і радив скликати “посполите рушення”⁴⁹. Ксьондз Цеклінський в реляції від 14 вересня згадує скарги руського воєводи “на цю затримку, зумовлену переговорами, у зв’язку з чим і зручний час для ведення війни проходить, і війна може стати важчою і тривалішою, якщо на допомогу неприятелям прийдуть татари”⁵⁰.

Які варіанти вирішення “козацької проблеми” пропонували представники радикального угруповання після поразки польських військ у Пилявецькій битві? М.Остророг в листі до коронного підканцлера від 31 вересня радив “зібрати військо чужоземне” і скликати посполите рушення⁵¹. І.Вишневецький, звертаючись 1 жовтня до примаса М.Лубенського, наголошував, що найефективніший спосіб врегулювання конфлікту – “швидко поповнення військ, які, нарешті, змогли б зупинити цього неприятеля, який так стрімко наступає на вітчизну”. Руський воєвода повідомляв, що особисто займається тим, щоб “як-небудь затримати розсіяні війська і вивести вітчизну з такого важкого становища”⁵². Пилявецька поразка активізувала діяльність і литовського гетьмана Я.Радзивілла, який в листі до М.Лубенського від 16 жовтня звертав увагу на необхідність “організації більш сильної оборони як Речі Посполитої, так і Великого князівства Литовського”, аргументуючи це тим, що якщо Б.Хмельницький “в період непевності свого становища, коли він тільки починав боротьбу, мав час думати про князівство Литовське, то хіба правдоподібно, щоб він забув про віщу зараз, коли все йде згідно його задуму?”. Він радив негайно домовитися про військо і подальшу оборону – “ще перед обранням (короля – О.Ю.), оскільки обраний повинен мати в руках готове військо і кошти пропорційно потребі Речі Посполитої”⁵³.

Вплив активної позиції представників радикального угруповання польської еліти прослідковується як на роботі, так і в ухвалах елекційного сейму. Зокрема, універсал сейму від 24 жовтня проголошував мобілізацію усіх військових сил країни: “Щоб всі ті, які завербувалися за гроші на службу Речі Посполитої, з’явилися з полками в повному складі до командуючого військом князя Вишневецького”. Тих, хто б не виконав даного розпорядження, чекало “суворе військово-покарання”⁵⁴. 27 жовтня вийшов другий

універсал сейму до польського війська, який містив наказ негайно “зніматися з місць і поспішати прямо до воєначальників Речі Посполитої”⁵⁵. На необхідності військової мобілізації наголошував також маркграф В. Мишковський, який 4 листопада повідомляв І. Вишневецькому про розсилання універсалів “до усіх хоругв, щоб з’єднувалися”, але висловлював побоювання з приводу того, чи дозволять це зробити козаки і татари, які “так неочікувано і з такою силою” наступають⁵⁶.

Проте шляхта Центральної Польщі добре розуміла, що загальна військова мобілізація, так само як і обрання королем Карла (виступав за війну з козаками), вимагатимуть від неї нових жертв: участь у посполитому рушенні, виплата нових податків. Разом з тим, її мета полягала в тому, щоб зберегти українські землі в складі Речі Посполитої ціною найменших зусиль зі свого боку, тобто незначних поступок, які б, водночас, забезпечували володіння маєтностями⁵⁷. Виходячи з цього, великопольська шляхта відкинула пропозиції про скликання посполитого рушення і провела кандидатуру Яна Казимира. 17 листопада сейм обрав його королем.

Відзначимо, що обрання королем саме Яна Казимира посилило в структурі польської політичної еліти позиції поміркованих сил та відкрило шлях до нового етапу польсько-українських переговорів, а відтак до мирного вирішення конфлікту. Проте, з умовами перемир’я, запропонованими українським урядом, аж ніяк не погоджувалися представниками радикального угруповання. Зокрема, І. Вишневецький під час засідань в сенаті доводив, що тепер саме час ударити на козацьке військо, стомлене довгою війною і взагалі до зимової війни не звичне⁵⁸. Щодо бажання козацького війська залежати тільки від короля, радикали наводили аргумент, що в такому випадку, в разі безкоролів’я, зв’язок козацького війська з Річчю Посполитою буде перериватися і воно може вважати себе зовсім незалежним⁵⁹.

Отож, вищезазначені кроки коронного гетьмана М. Потоцького, руського воєводи І. Вишневецького, підканцлера А. Лещинського та інших згаданих польських посадовців засвідчують наявність в середовищі еліти Речі Посполитої угруповання “непримирених”, політика якого відзначалася радикальними (збройними) заходами щодо спочатку козацького повстання, а з літа – національно-визвольної боротьби українців загалом.

Примітки:

1. Wojcik, Z. *Dzikie Pola w ogniu. O kozaczyźnie w dawnej Rzeczypospolitej* / Z. Wojcik. – Warszawa, 1968.
2. Widacki, J. *Kniaz Jarema* / J. Widacki. – Katowice, 1984.
3. Грушевський, М. *Історія України-Руси* / М. Грушевський. – К., 1995. – Т. 8. – Ч. 3; К., 1996. – Т. 9. – Ч. 1; К., 1997. – Т. 9. – Ч. 2.

4. Горобець, В. Еліта козацької України в пошуках політичної легітимації: стосунки з Московією та Варшавою. 1654–1665 / В. Горобець. – К., 2001.
5. Заборовский, Л. В. Россия, Речь Посполитая и Швеция в середине XVII в. Из истории международных отношений в Восточной и Юго-Восточной Европе / Л. В. Заборовский. – М., 1981.
6. Костомаров, Н. И. Богдан Хмельницкий: В 3 т. / Н. И. Костомаров. – Изд. 4-е, испр. и доп. – СПб., 1884.
7. Крип'якевич, І. П. Богдан Хмельницький / І. П. Крип'якевич. – Львів, 1990.
8. Kubala, L. Jerzy Ossolinski / L. Kubala. – Lwow, 1924.
9. Kroll, P. Od ugody Hadziackiej do Cudnowa. Kozaczyzna miedzy Rzeczpospolita a Moskwa w latach 1658–1660 / P. Kroll. – Warszawa, 2008.
10. Ochmann, S. Sejm koronacyjny Jana Kazimierza w 1649 r. / S. Ochmann. – Warszawa, 1985.
11. Смолій, В. А. Богдан Хмельницький: Соціально-політичний портрет / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – 2-ге вид., доп., перероб. – К. : Либідь, 1995.
12. Чухліб, Т. В. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648–1714 рр. / Т. В. Чухліб. – Вид. друге, доопрацьоване. – К. : Арістей, 2005.
13. Majewski, M. P. Opinia polska wobec kwestii kozackiej w latach 1648–1654 / M. P. Majewski ; Praca pisana pod kierowaniem prof. Zbigniewa Wojcika. – Warszawa, 1978. – S. 17; Ochmann, S. Op. cit. – S. 11.
14. Грушевський, М. Зазначена праця. – Т. 8. – Ч. 2. – С. 178.
15. Документи об освободительной войне украинского народа 1648–1654 гг. (далі – ДОВ). – К., 1965. – С. 14-15.
16. Там само. – С. 15-16.
17. Грушевський, М. Зазначена праця. – Т. 8. – Ч. 2. – С. 171.
18. Там само. – С. 139.
19. Там само. – С. 178.
20. Цит. за: Смолій, В. Богдан Хмельницький / В. Смолій, В. Степанков. – К. : Видавничий дім “Альтернативи”, 2003. – С. 104.
21. Воссоединение Украины с Россией: Документы и материалы в трех томах (далі – ВУсР). – М., 1954. – Т. II. – С. 16.
22. Michalowski, J. Ksiega pamietnicza / J. Michalowski. – Krakow, 1864. – S. 8.
23. Ibidem.
24. ДОВ. – С. 25-26.
25. Грушевський, М. Зазначена праця. – Т. 8. – Ч. 2. – С. 178-179.
26. Michalowski, J. Op. cit. – S. 8.
27. Ibidem. – S. 6.
28. Ibidem. – S. 7.

29. Ibidem. – S. 6.
30. Ibidem. – S. 7.
31. ДОВ. – С. 26.
32. Там само. – С. 31.
33. Грушевський, М. Зазначена праця. – Т. 8. – Ч. 2. – С. 181-182.
34. Szajnocha, K. Dwa lata dziejow naszych 1646–1648 / K. Szajnocha. – Lwow, 1869. – Т. II. – S. 319.
35. Ibidem.
36. Грушевський, М. Зазначена праця. – Т. 8. – Ч. 2. – С. 187.
37. Michalowski, J. Op. cit. – S. 39.
38. Ibidem.
39. Ibidem. – S. 56.
40. ДОВ. – С. 44.
41. Там само.
42. Rawita-Gawronski, F. Bohdan Chmielnicki do elekcyi Jana Kazimierza / F. Rawita-Gawronski. – Lwow, 1909. – S. 282.
43. ДОВ. – С. 83.
44. Michalowski, J. Op. cit. – S. 90.
45. Ibidem. – S. 98.
46. Ibidem. – S. 100.
47. Бібліотека музею Чарторийських (далі – БМЧ) (Краків). Відділ рукописів (далі – ВР). – Спр. 142. – Арк. 705-705 зв.: Бібліотека Національна (далі – БН) (Варшава). Відділ мікрофільмів (далі – ВМФ). – № 6713.
48. Michalowski, J. Op. cit. – S. 154-155.
49. БМЧ (Краків). ВР. – Спр. 142. – Арк. 717: БН. ВМФ. – № 6713.
50. ДОВ. – С. 116.
51. Michalowski, J. Op. cit. – S. 208-209.
52. ДОВ. – С. 157-158.
53. Там само. – С. 173-174.
54. Там само. – С. 183.
55. Там само. – С. 185.
56. Там само. – С. 188.
57. Голобуцький, В. О. Між Замостям і Зборовом (листопад 1648 – серпень 1649 рр.) / В. О. Голобуцький // Доповіді наукової сесії, присвяченої 300-річчю возз'єднання України з Росією. – К., 1954. – С. 20-21.
58. Грушевський, М. Зазначена праця. – Т. 8. – Ч. 3. – С. 115.
59. Там само.

Summary

In the article the relation of representatives of radical groupment of elite of Rich Pospolitoj is analysed in relation to a national liberation fight on the walks of life of Ukraine and development by them variants of decision of “cossack problem”.

Key words: Rich Pospolita, Ukraine, radical groupment, policy, revolt, “ukrainian problem”.

Одержано 7 листопада 2010 р.

УДК 94(477)“1663”:327

В.В.Газін

ОБРИСИ АНДРУСОВА: “УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ” ПІД ЧАС ДИПЛОМАТИЧНОЇ МІСІЇ А.ОРДИН-НАЦОКІНА У ЛЬВОВІ В БЕРЕЗНІ-КВІТНІ 1663 Р.

У статті здійснюється аналіз передумов, ходу та результатів російсько-польських переговорів у Львові в березні-квітні 1663 р. Зокрема, увага зосереджується на вирішенні сторонами долі українських земель.

Ключові слова: Москва, Варшава, російсько-польські переговори, А.Ордин-Нацокін, козацька Україна.

Польсько-російська угода, підписана в Андрусові 1667 р., яка, з одного боку, завершила тринадцятилітню війну між двома державами, а з другого – стала трагічним рубежем в історії України, поділивши її між Московією та Варшавою, була наслідком тривалого і складного процесу у відносинах двох держав, коли періоди війни змінювалися дипломатичними переговорами, за якими слідувало нове загострення польсько-російських відносин та нові зіткнення на полях битв. Часто криваві баталії відбувалися в один час з дипломатичними місіями і покликані були створити більш сприятливі умови для тієї чи іншої сторони для подальшого ведення переговорів.

Чи не головним у польсько-московському протистоянні 1654–1667 рр. виступало “українське питання”. Саме укладення Переяславсько-московського договору 1654 р., який означив встановлення протекції царя Олексія Михайловича над Українською козацькою державою, стало формальним приводом до початку російсько-польської війни. Поряд з литовськими та